

Артем Папакін,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії слов'ян
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ДОВГИЙ ШЛЯХ ДО СОЮЗУ: КОНТАКТИ МІЖ ВАРШАВОЮ ТА КИЄВОМ У 1918–1919 РР.

Розвиток стосунків між Українською та Польською державами, що призвели до підписання військово-політичного союзу 1920 р., був тривалим і непростим: у лютому 1918 р. без участі польської сторони УНР підписала договір з Центральними державами, що оформив її західний кордон; у листопаді 1918 р. розпочалася українсько-польська війна у Галичині, за якою слідував збройний конфлікт між Польщею та УНР на Волині. За умов намагань українців Галичини і Наддніпрянщини об'єднатися у одній державі це загрожувало перекреслити плани Варшави порозумітися з Києвом. Однак події літа 1919 р. і контакти між Польщею та УНР врешті призвели до ліквідації українсько-польського конфлікту та відкрили шлях до підписання союзних варшавських домовленостей 1920 р.

Ключові слова: Польща, Українська Народна Республіка, українсько-польська війна, Волинь, кордони.

Проблема міжнародного становища України надзвичайно актуалізувалася останнім часом, що робить необхідними дослідження витоків політики інших держав стосовно української незалежності, українського народу та території України. Чималий інтерес з цієї точки зору представляють події 1918–1919 рр., коли народжувалася Українська держава ХХ ст., яка намагалася відстояти свою незалежність на міжнародній арені та у непростих стосунках зі своїми сусідами. Саме тому важливо зрозуміти витoki українсько-польських стосунків, що призвели до підписання антибільшовицького військово-політичного союзу 1920 р.

Метою статті є дослідження історії початку дипломатичних контактів між Києвом та Варшавою і

встановлення характеру відносин між Польщею та Наддніпрянською Україною у лютому 1918 – червні 1919 рр.

У сучасній історіографії тема встановлення і розвитку протягом 1918–1919 рр. відносин між офіційними Києвом та Варшавою досліджена лише частково: частина досліджень торкається перших дипломатичних контактів між Польщею та Українською Державою в 1918 р. [1, с. 44-48]; головним же чином тема згадується у зв'язку з розглядом проблеми підписання і реалізації Варшавських угод квітня 1920 р. при висвітленні подій, що передували їм [2, с. 47-259; с. 43-79].

Хоча до листопада 1918 р. і Україна, і Польща перебували у орбіті інтересів Німеччини та Австро-Угорщини, що сильно впливало на їх міжнародне становище, про перші дипломатичні контакти між Києвом та Варшавою можна говорити вже з лютого 1918 р. Ще 23 січня 1917 р. у складі уряду залежного від Центральних держав Польського королівства було утворено Департамент політичних справ (з 31 січня 1918 – Державний департамент), одним з завдань якого була міжнародна діяльність [3, с. 33, 36], однак фактично Німеччина обмежувала Польщу в праві на міжнародну діяльність.

Успіхи Української Народної Республіки та Української Держави на міжнародній арені були помітнішими. Одним з найбільш важливих досягнень УНР в цій сфері було підписання Брестського мирного договору з Центральними державами 9 лютого 1918 р. Одним з питань, що обговорювалися у Бресті, був західний кордон України, фактично – кордон УНР з Польщею. Українська делегація поставила приєднання до України Холмщини і Підляшшя однією з умов підписання миру [4, с. 216, 217]. Польський Державний департамент домагався у німців допущення польської делегації до переговорів у такій справі, що безпосередньо стосувалася Польщі, однак безрезультатно – Німеччина та Австро-Угорщина визнали українські територіальні вимоги [5, с. 38].

Внаслідок підписання Брестського миру на польських землях відбулася хвиля протестів, що виражалися у переході Польським допоміжним корпусом австро-угорської армії фронту [6, с. 135-153; 220-233], мітингах, демонстраціях та

виданні відозв щодо необхідності боротьби з «німецько-австрійсько-українським загарбанням» чи про неможливість «сусідських стосунків польської держави з Україною» [7]. Уряд Королівства був більш стриманим: 19 лютого 1918 р. прем'єр Ян Кухажевський вислав заяву до уряду УНР, в якій виразив надію, що «будуть встановлені між Польщею та Україною приязні сусідські стосунки», запропонував розпочати двосторонні переговори про кордон і підкреслив, що не визнає договору, укладеного без польської участі [8].

Тим не менш, ця заява не призвела до негайного поглиблення дипломатичних контактів між УНР та Польщею. Подальші дипломатичні зусилля Української Держави зосереджувалися переважно у сфері підтримки союзних відносин з Центральними державами, через які як українці, так і поляки намагалися вирішити спірні територіальні питання. Тиск поляків на Відень змусив австро-угорський уряд зтягувати з ратифікацією Брестського договору. Водночас урядові кола Польського королівства роблять спроби щодо встановлення дипломатичних відносин з Україною. У рапорті 1 червня 1918 р. директору Державного департаменту повідомляли про нагальну потребу відкриття відділення департаменту в Києві «за дозволом Центральних держав, або без такого дозволу» на умовах зречення польських претензій до Волині і невизнання Брестського миру [9, с. 60].

На початку жовтня 1918 р. до Києва прибули польські посланники надзвичайний посол Станіслав Ванькович та військовий аташе Юліуш Клеєберг. У розмові з міністром закордонних справ УД Д. Дорошенком С. Ванькович висловив побажання встановити кордони між обома державами без втручання Австро-Угорщини та Німеччини. 7 листопада 1918 р. відбулася зустріч польського посла з гетьманом, під час якої сторони продемонстрували згоду вирішувати будь-які питання шляхом переговорів [10, с. 135]. 19 жовтня було прийнято рішення про створення у Польщі посольства УД; законом від 6 листопада 1918 р. передбачалося заснування генерального консульства УД у Варшаві та віце-консульства в Лодзі [11, с. 47-259]. Однак Олександр Карпінський, якого призначили послом до Польщі, на місце призначення не

прибув, оскільки в Україні розпочалося протигетьманське повстання.

Після зайняття Києва Директорія УНР довго не могла сформувати свої зовнішньополітичні орієнтири: політики лівого спрямування (соціал-демократи і соціалісти-революціонери) виступали за досягнення домовленостей з більшовиками та збройного виступу проти Антанти і Польщі, соціалісти-федералісти – за союз з Антантою, домовленості з поляками і війну проти більшовиків [12, с. 27]. Врешті 19 грудня 1918 р. було прийнято рішення вести війну на два фронти – проти більшовиків на сході та проти Польщі на заході – таке рішення було продиктоване солідарністю з Західно-Українською Народною Республікою, що від 1 листопада 1918 р. вела з поляками бої за Львів [13]. На той час проявами підготовки до цієї війни були лише побудова планів наступу у волинсько-холмському напрямку [14, с. 273-275] і організація допомоги Галицькій армії [15, с. 186-189].

Польща ж, звільнена від окупації у листопаді 1918 р., не будучи впевненою у майбутньому України, не поспішала нав'язувати з нею стосунки. За даними польського політичного рапорту від 21 грудня 1918 р., «неминуча окупація України союзниками – більшими чи меншими силами» [16, с. 28, 30]. Відповідно поки Директорія не визначилася зі своєю зовнішньою політикою, Варшава не бажала приймати жодного рішення щодо війни чи миру з УНР. У Києві в цей час діяло представництво Польщі на чолі з радником Богданом Кутиловським (очолював його за відсутності С. Ваньковича) та військовим аташе Густавом Остаповичем [17, с. 59].

Тим часом польські підпільники протягом листопада 1918 р. поступово звільняли від австро-німецької окупації та встановлювали свою владу на землях, які вважали своїми. Так, 2 листопада польські збройні загони зайняли Холм, а 22 листопада – Володимир Волинський [18, с. 84-85].

В цих умовах Директорія УНР на початку січня 1919 р. вирішує надіслати до Варшави дипломатичну місію на чолі з В. Прокоповичем з метою з'ясувати ґрунт для можливих переговорів. Член делегації, київський поляк Йоахім Волошиновський неофіційно зустрівся з Ю. Пілсудським,

після чого В.Прокопович телеграфував до Києва про прихильне ставлення офіційної Варшави до порозуміння з Києвом. У Києві телеграму не отримали, і місія повернулася без якого-небудь відчутного результату [19, с. 196].

Наступні події створювали нові небезпеки на шляху до польсько-українського порозуміння. 22 січня Армія УНР займає Володимир-Волинський, вибивши звідти поляків. Цього ж дня було урочисто оголошено Акт Злуки, що об'єднав УНР та ЗУНР і відповідно поставив на порядок денний офіційного Києва питання щодо активізації військового протистояння з Польщею. Однак у той само час у тил наддніпрянцям вдарила Червона армія, що прорвалася на Правобережжя, і польські частини здійснюють контрнаступ, внаслідок якого вже 24 січня поляки відбили Володимир Волинський, а невдовзі захопили Ковель і Торчин [20, с. 313].

Оскільки в цей час головним напрямком своїх військових операцій Армія УНР вважала більшовицький фронт, а Військо Польське – галицький, бойові дії на Волині мали обмежений характер. Ю.Пілсудський, який бачив майбутнє України не як частини Польщі чи Росії, а як держави – союзника Речі Посполитої, не поспішав воювати з Армією УНР, тому з польського боку воєнні дії на Волині мали на меті не повний розгром армії та ліквідацію української державності (як у Східній Галичині), а лише встановлення вигідного для Польщі кордону та примушення Петлюри відступитися від союзу з ЗУНР. Голова союзної делегації з мандатом Паризької конференції ген. Жозеф Бартелемі, який намагався помирити поляків і українців у Львові, був вражений, що польська сторона не трактує українських фронт як цілісний, а домагається окремої політики щодо Галицької, а окремої – щодо Волинської ділянки фронту [21, с. 70].

Новий міністр закордонних справ УНР Кость Мацієвич, розуміючи зв'язок між проблемами порозуміння з Польщею та збройної допомоги держав Антанти для боротьби проти більшовиків [22, с. 87-89], вислав на початку квітня 1919 р. до Варшави свого представника Бориса Курдиновського [23, с. 53-62; с. 31-33]. Водночас у перші числа травня до С. Петлюри був висланий емісар Ю. Пілсудського Ян Мазуркевич, а у

середині травня до Варшави прибув В. Оскілко, але через його антипетлюрівську авантюру його не було прийнято: Ю. Пілсудський хотів мати справу лише з представниками Головного отамана.

24 травня Б. Курдиновський та польський прем'єр І. Падеревський підписали у Варшаві договір, за яким УНР визнавала себе не в змозі вирішувати долю Східної Галичини і зрікалася всіх прав на цю землю, погодилася на права Польщі на Західну Волинь, підпорядковувала свою зовнішню політику Польщі; Польща натомість визнала УНР та зобов'язалася допомогти військами у війні з більшовиками [24, с. 31-33]. В Україні Б. Курдиновського звинуватили у перевищенні повноважень; керівництво Польщі же не прагнуло на той час визнавати УНР офіційно, і польський сейм не ратифікував угоду [25, с. 78-79].

Наприкінці квітня 1919 р. польське командування опрацювало план генерального наступу у Галичині; Волині у ньому відводилася ключова роль поляки планували зайняття Луцька й колії Рівне–Сарни, звідки можна було провести маневр фланкування Галицької армії. Мотивами бойових дій проти УНР в цьому випадку виступали її знешкодження, та відбиття у С. Петлюри бажання воювати з Польщею. Військова операція, що розпочалася 14 травня, завершилася для Армії УНР катастрофою; польські частини зайняли Луцьк, де взяли в полон 2 тис. осіб [26, с. 217].

У червні 1919 р. у Львові відбулися переговори між польським командуванням та українськими делегатами на чолі з генералом Армії УНР С. Дельвігом, до якої входили також представники УГА. На них обговорювалось не лише питання припинення війни, але й можливість співпраці проти більшовиків – через відступ Армії УНР на Волині, противником Війська Польського стала вже Червона армія. В ніч на 16 червня було підписано угоду, що зобов'язала обидві сторони припинити бойові дії, а військо Польське й українські армії мають відійти на лінію, яку вони займали ними 1 червня 1919 р. [27, с. 355-357]. Оскільки цією угодою не враховувалися здобутки Чортківської офензиви УГА, що почалася 8 червня [28], командування Галицької армії

проігнорувало її. Командування Війська Польського, однак, зупинило війну на волинському напрямку.

Як зазначав керівник польської делегації на цих переговорах генерал Євгеніуш Родзевіч, «цілковите знищення військової сили уряду Петлюри на разі не є бажаним» [29, с. 171]. Наддніпрянські делегати запевнили, що УНР давно ліквідувала свій польський фронт, і що з наказу Головного Отамана бойові дії не ведуться [30, с. 175, 179, 185-186]. У спеціальній телеграмі С. Петлюри до польського командування від 17 липня 1919 р. ще раз підкреслювалося бажання «мирного співжиття з польським народом та ведення спільними силами боротьби з більшовиками» за умов виконання угоди від 16 червня; загалом позитивно поставившись до цієї телеграми, поляки висловилися щодо необхідності подальших переговорів [31, с.358-360]. Хоча і пізніше траплялися дрібні сутички, війна між Польщею та УНР фактично завершилася.

Таким чином, угода про перемир'я від 16 червня 1919 р. завершила військовий конфлікт між УНР та Польщею; вихід Війська Польського на Збруч 17 липня 1919 р. означав виконання Польщею військової мети – розбиття Галицької армії, що в свою чергу дозволило Ю. Пілсудському розпочати новий етап реалізації «східної політики» шляхом укладення нерівноправного союзу з УНР за умов визнання нею фактичного стану окупації Польщею Галичини та Західної Волині. Акт Злуки УНР та ЗУНР від 22 січня 1919 р. лише задекларував проведення державного об'єднання у майбутньому, що його мали закріпити Всеукраїнські установчі збори. Але оскільки вони не були скликані, унія між УНР та ЗУНР залишилася фактично нереалізованою. Наступні переговори у Дембліні та Варшаві наблизили підписання польсько-українського військово-політичного союзу 1920 року.

Список використаних джерел та літератури

1. Заруда Т. Становлення та основні напрямки зовнішньої політики Української Держави // Останній гетьман. Ювілейний збірник пам'яті Павла Скоропадського. – К.: Академпрес, 1993. – С. 66–82; Матвієнко В. Україна і Польща в

- 1918 році: проблема формування новітніх міждержавних відносин // Україна і Польща в XX столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин. – К., Краків, 2002. – С. 44–48.
2. Литвин М. Польсько-український військово-політичний діалог 1918–1920 рр.: від збройного конфлікту в Галичині до союзних Варшавських угод // Polska i Ukraina. Sojuz 1920 roku i jego następstwa. – Toruń, 1997. – С. 47–259; Klimecki M. Wojna czy pokój. Polsko-ukraińskie negocjacje 1918–1921 // Polska i Ukraina. Sojuz 1920 roku i jego następstwa. – Toruń, 1997. – S. 43–79; J. Legieć, Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukraińsko-bolszewickiej w 1920 r. – Toruń: „Adam Marszałek», 2002. – 207 s.; Nowak A. Polska i trzy Rosje. Studium polityki wschodniej Józefa Piłsudskiego (do kwietnia 1920 roku). – Kraków: Arcana, 2001. – 644 s.
 3. Nowak-Kiełbikowa M. Początki krajowej służby dyplomatycznej // Rok 1918. Odrodzona Polska w nowej Europie / red. A. Ajnenkiel. – Warszawa: NERITON, Instytut Historii PAN, 1999. – S. 33, 36.
 4. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. – Т. 1. Доба Центральної Ради. – К.: Темпора, 2002. – С. 216, 217.
 5. Nowak-Kiełbikowa M. Op. cit. – S. 38.
 6. Czerep S. Bój II Brygady Legionów pod Rarańczą z 15 na 16 lutego 1918 r. // Zeszyty naukowe filii UW w Białymstoku. – 1988. – Zeszyt 60. Humanistyka. – T. XI. Dział H – Prace Historyczne. – S. 135–153; Czerep S. II Brygada Legionów Polskich. – Warszawa: Bellona, 2007. – S. 220–233. Є також дані про перехід фронту поляками австро-угорських 13-го, 16-го та 56-го полків: Державний архів Київської області, ф. 1787, оп. 8, спр. 19, арк. 12.
 7. AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, sygn. B-25723-9328, s. 140, 147; sygn. B-25728-9333. S. 1–5.
 8. AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, sygn. B-23344-7007, s. 6.
 9. Koko E. Dokumenty z dziejów polityki polskiej w kwestii ukraińskiej (maj-grudzień 1918) // Teki archiwalne. – Seria nowa. T. 1(23). – Warszawa, 1996. – S. 60.
 10. Jabłoński H. Polska autonomia na Ukrainie. 1917 – 1918. – Warszawa, 1948. – S. 135.
 11. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, м. Київ, ф. 3766 «Міністерство закордонних справ Української Держави», оп. 1, спр. 34, арк. 98; оп. 1, спр. 57, арк. 6; консулом у Лодзі призначено Сергія Нілуса, який перебував на посаді ще у січні 1919 р.,

- однак, за деякими даними, він висловлювався «за єдину, неділиму Росію» і таким чином не міг прислужитися справі польсько-українських відносин: Доценко О. Літопис Української революції. Матеріали й документи до історії Української революції. 1917–1923. – Т. II, кн. 5. – Львів, 1924. – С. 8.
12. *Ukraine and Poland in Documents. 1918–1922* / ed. by T. Hunczak. Part I. – New York, Paris, Sydney, Toronto, 1983. – S. 27.
 13. Див.: Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. – Львів: Інститут українознавства НАН України, Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. – 488 с.; Klimecki M. *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Wschodnią Galicję 1918-1919 r.* – Warszawa: VOLUMEN, 2000. – 292 s.
 14. Див.: Папакін А. Початок конфлікту між Польщею та Українською Народною Республікою на Волині (листопад – грудень 1918 р.): плани та сили сторін / А. Папакін // *Воєнна історія України. Волинь та Полісся: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції, 25–26 квітня 2013 р.* / Національний військово-історичний музей України / Відп. ред. І. В. Мороз, Ж. З. Денисюк, І. Р. Пилявець. – К., 2013. – С. 273–275.
 15. Див.: Тимченко Р. Відносини Української Народної Республіки й Західно-Української Народної Республіки (листопад 1918 – квітень 1920 рр.) – К.: Інститут історії України НАНУ, 2013. – С. 186–189.
 16. *Ukraine and Poland...* – S. 28; пор. «поза сумнівом, у найближчому майбутньому Україна буде зайнята союзниками», *Ibid.* – S. 30.
 17. Juzwenko A. *Polska a „biała» Rosja (od listopada 1918 do kwietnia 1920 r.)*. – Wrocław, 1973. – S. 59.
 18. Jabłoński H. *Z dziejów genezy sojuszu: Piłsudski – Petlura (początki konfliktu zbrojnego, XI.1918 – III.1919 r.)* // *Zeszyty naukowe WAP. Seria historyczna.VII.* – № 5 (21). – Warszawa 1961. – S. 40–58; Klimecki M. *Polsko-ukraińska wojna...* – S. 118; Łossowski P. *Jak Feniks z popiołów. Oswobodzenie ziem polskich spod okupacji w listopadzie 1918.* – Łowicz: Mazowicka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna, 1998. – S. 84, 85.
 19. Доценко О. Зазнач. праця. – С. 8; Тимченко Р. Зазнач. праця. – С. 196.
 20. Литвин М. Українсько-польська війна... – С. 313.
 21. *Ukraine and Poland...* – S. 70.
 22. *Ibid.* – S. 87–89.

23. Див.: Legieć J. Misja Borysa Kudrynowskiego w Warszawie (kwiecień – sierpień 1919 r.) // *Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*. T. XXXIII. – 1998. – S. 53–62; Idem. *Armia Ukraińskiej Republiki...* – S. 31–33.
24. Klimecki M. *Wojna czy pokój...* – S. 60–61; Legieć J. *Armia Ukraińskiej Republiki...* – S. 31–33.
25. Koko E. *Op. cit.* – S. 78–79.
26. Klimecki M. *Polsko-ukraińska wojna...* – S. 217. ¹
27. *Ukraine and Poland...* – S. 171.
28. *Ibid.* – S. 175, 179, 185–186.
29. AAN, «Kolekcja opracowań i odpisów dokumentów dotyczących stosunków Polski z Łotwą, Litwą, Republiką Radziecką, Gdańskiem i Ukrainą», poz. 57, s. 358–360.
30. Текст угоди в: AAN, *Kolekcja opracowań i odpisów dokumentów dotyczących stosunków Polski z Łotwą, Litwą, Republiką Radziecką, Gdańskiem i Ukrainą*, poz. 57, s. 355–357.
31. Див.: Дедик О. *Чортківська офензива. Частина I.* – Л.: Астролябія, 2013. – 232 с.

A. Papakin

LONG WAY TO THE ALLIANCE: CONTACTS BETWEEN WARSAW AND KYIV IN 1918–1919

The development of relations between the Ukrainian and Polish nations that led to the signing of the military and political alliance in 1920, was long and difficult: in February 1918 without the participation of the Polish side of the UNR has signed the agreement with the Central Powers, which established its western border; in November 1918 the Ukrainian-Polish war in Galicia began, followed by the armed conflict between Poland and the UNR in Volyn. While the Ukrainians in Galicia and Dnieper Ukraine tended to unite in one state, this threatened to erase Warsaw plans to talk with Kyiv. But the events of the summer of 1919, and contacts between Poland and the UNR eventually led to the elimination of Ukrainian-Polish conflict and opened the way for the signing of allied Warsaw agreements in 1920.

Key words: Poland, Ukrainian National Republic, Ukrainian-Polish War, Volyn, borders.

A. Papakin

DŁUGA DROGA DO SOJUSZU: KONTAKTY
MIĘDZY WARSZAWĄ A KIJOWEM W LATACH 1918–1919

Rozwój stosunków między państwami Polskim a Ukraińskim, mający w wyniku podpisanie sojuszy wojskowo-politycznego 1920 roku, był trwałym i trudnym: w lutym 1918 roku bez udziału strony polskiej URL podpisała umowę z mocarstwami centralnymi wyznaczającą jej granicę zachodnią; w listopadzie 1918 roku wybuchła wojna polsko-ukraińska w Galicji Wschodniej a następnie konflikt zbrojny między Polską i URL na Wołyniu. W warunkach dążeń Ukraińców Galicji i Naddnieprza do zjednoczenia w jednym państwie zagrażało to przekreśleniu planów porozumienia Warszawy z Kijowem. Jednak wydarzenia z lata 1919 roku oraz kontakty pomiędzy Polską a URL doprowadziły do likwidacji konfliktu polsko-ukraińskiego i otwały drogę do podpisania sojuszu warszawskiego 1920 roku.

Słowa kluczowe: Polska, Ukraińska Republika Ludowa, wojna polsko-ukraińska, Wołyń, granice.